

ОЦІНКА РІВНЯ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ПРИЧОРНОМОРСЬКОГО ЕКОНОМІЧНОГО РАЙОНУ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ТОРГОВЕЛЬНИХ СТОСУНКІВ З КНР

EVALUATION OF THE LEVEL OF FOREIGN TRADE SECURITY OF THE BLACK SEA ECONOMIC REGION IN THE CONTEXT OF THE DEVELOPMENT OF TRADING RELATIONS WITH PRC

У статті проведено оцінювання рівня зовнішньоторговельної безпеки за інтегральним індексом в контексті розвитку міжнародної торгівлі областей Причорноморського економічного району України з Китайською Народною Республікою. Проаналізовано основні чинники зовнішньоторговельної безпеки на регіональному рівні, визначено заходи для її зміцнення в умовах поглиблення інтеррегіонального співробітництва, запропоновано шляхи вдосконалення методики розрахунку інтегрального індексу під час оцінювання безпеки співробітництва з окремим зовнішньоторговельним партнером.

Ключові слова: Причорноморський економічний район, українсько-китайська торгівля, зовнішньоторговельна безпека, інтеррегіональне співробітництво.

В статтю проведено оцінювання рівня зовнішньоторговельної безпеки за інтегральним індексом в контексті розвитку міжнародної торгівлі областей Причорноморського економічного району України з Китайською Народною Республікою. Проаналізовані основні фактори зовнішньоторговельної безпеки на регіональному

рівні, определены меры для ее укрепления в условиях углубления интеррегионального сотрудничества, предложены пути совершенствования методики расчета интегрального индекса при оценивании безопасности сотрудничества с отдельным внешнеторговым партнером.

Ключевые слова: Причерноморский экономический район, украинско-китайская торговля, внешнеторговая безопасность, интеррегиональное сотрудничество.

In the article author evaluates level of external economic security in context of development of bilateral trade relations between Black Sea coastal economic region of Ukraine and People's Republic of China. Author analyses different aspects and affecting factors of external economic security on regional level and define ways of its improvement in context of further deepening of interregional cooperation between Ukraine and China. Author make propositions concerning improvement of existing methods of evaluation of integral index used to calculate efficiency of economic cooperation with specific foreign trade partner.

Key words: Black Sea coastal economic district, Ukraine-China bilateral trade, external trade security, interregional cooperation.

УДК 338(477):339.544

Власенко Л.В.

к. е. н., доцент кафедри міжнародних економічних відносин Запорізький інститут економіки та інформаційних технологій

Постановка проблеми. Стрімко зростаюча роль Китайської Народної Республіки у світовій економіці, розвиток двосторонніх українсько-китайських відносин, зокрема торговельних, здатні як зміцнювати економічну безпеку держави, так і загрожувати їй. Особливо це стосується інтеррегіонального співробітництва, яке вважається одним з істотних факторів розвитку країни та її окремих адміністративних одиниць. Важливим складником співробітництва, а особливо в торговельній сфері є використання потенціалу приморських регіонів, які посідають особливе місце в торговельній стратегії КНР. Зовнішньоекономічна, зокрема торговельна, складова економічної безпеки регіонів при цьому стає більш значущою, тому потребує вдосконалення методики її оцінки та визначення напрямів зміцнення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Міжнародна торгівля як складова зовнішньоекономічних відносин України з Китайською Народною Республікою відображена в дослідженнях Л. Гальперіної, В. Левківського, З. Макогін, А. Мокія, М. Флейчук, Т. Молодченко, А. Пельо, А. Румянцева, О. Сльозко, О. Шайди, М. Матули, а також китайських вчених, таких як Ван Пен, Чен Хунцзе, Чжан Юань, Лі Чжоу. Конкретні аспекти співробіт-

ництва регіонів України з КНР вивчали А. Мокій та С. Цвілій. Загальні теоретичні аспекти інтеррегіонального співробітництва як чинника економічної безпеки є предметом вивчення І. Бабець. Вплив інтеррегіонального співробітництва на безпеку співробітництва України з окремими зовнішньоекономічними партнерами досліджували В. Волошин, Т. Васильців, А. Мікула, В. Борщевський, В. Засадко, Ю. Міщенко, Ю. Макогон.

Незважаючи на значну кількість праць, присвячених цій проблемі, інтеррегіональне співробітництво України, зокрема щодо співпраці з країнами Південно-Східної Азії, є недостатньо висвітленим, а особливо в аспекті його впливу на забезпечення економічної безпеки держави та її окремих регіонів.

Постановка завдання. Метою дослідження є оцінка наявного рівня зовнішньоторговельного співробітництва та стану зовнішньоекономічної безпеки регіонів Причорноморського економічного району України в контексті посилення інтеррегіонального співробітництва з КНР; обґрунтування необхідності модернізації форм та методів співпраці. В ході дослідження використано низку індикаторів зовнішньоекономічної безпеки регіону, встановлено їх характеристичні значення та вагові коефіцієнти, здійснено оцінювання рівня

зовнішньоторговельної безпеки Причорноморських регіонів України за інтегральним індексом, запропоновано шляхи вдосконалення методики розрахунку інтегрального індексу безпеки співробітництва з окремим партнером на прикладі КНР.

Виклад основного матеріалу дослідження.

КНР є провідним торговельним партнером України в Азії, одним із безумовних світових економічних та політичних лідерів та активним учасником глобальних об'єднань, вплив якого з часом буде постійно зростати.

З огляду на це пріоритетними напрямками для української сторони мають стати подолання наявних негативних аспектів співпраці з КНР, уникнення жорсткої конкуренції та розвиток взаємовигідних напрямів співробітництва. Особливе значення в цьому контексті мають приморські регіони. Завдяки своєму географічному розташуванню та розвинутій транспортній інфраструктурі вони замикають на собі експортні, імпорتنі та транзитні потоки. Китай має протяжну берегову лінію, галузі народного господарства, пов'язані з морською діяльністю, розвиваються випереджуваними темпами, до того ж китайська економіка експортно орієнтована та значною мірою залежить від зовнішньої торгівлі, насамперед від імпорту сировини. Всі ці обставини зумовлюють виняткову важливість «морського» фактору серед чинників піднесення Китаю як великої держави [3]. Отже, вітчизняна політика розвитку співробітництва з КНР обов'язково повинна містити заходи, спрямовані на використання потенціалу приморських регіонів.

До приморських регіонів належать одиниці адміністративного поділу України, які мають прямий вихід до моря та морські порти. З огляду на втрату контролю над частиною території, невизначений стан та порядок використання Керченської протоки посилюється значення саме тих областей, які мають прямий вихід до Чорного моря, та діючих морських портів. Причорноморський економічний район (далі – ПЕР) включає Автономну Республіку Крим; місто зі спеціальним статусом Севастополь; Миколаївську, Одеську, Херсонську області.

Наявний стан взаємодії між цим регіоном та КНР можна проаналізувати шляхом розгляду динаміки абсолютних показників зовнішньої торгівлі (рис. 1).

Аналіз сучасного стану двосторонньої торгівлі України та КНР свідчить про те, що області ПЕР не мають належного значення у зовнішньоторговельній співпраці з КНР. Так, станом на 2017 р. зовнішньоторговельний обіг Причорноморського економічного району з Китаєм склав лише 0,58 млрд. дол. США, або 8% від загального ЗТО України з КНР. Причому протягом останніх років динаміка зовнішньої торгівлі різноспрямованим

чином змінюється, проте сальдо торгівлі залишається негативним (негативний торговельний баланс ПЕР з КНР склав 0,28 млрд. у 2017 р.). З урахуванням багатогранного потенціалу приморських регіонів та постійно зростаючої потреби КНР в імпорті ресурсів такі обсяги торгівлі не можуть вважатися задовільними.

Дослідження системи українсько-китайського економічного співробітництва на рівні регіонів необхідно здійснювати насамперед з врахуванням загроз зовнішньоекономічній безпеці в контексті поживлення двосторонньої торгівлі. Знання загроз і розробка заходів щодо їх мінімізації дають змогу підвищити ефективність співпраці, посилити міжнародну конкурентоспроможність вітчизняних виробників та зміцнити зовнішньоекономічну безпеку як окремих адміністративних одиниць, так і країни загалом. Визначення загального рівня безпеки інтеррегіонального співробітництва ПЕР України та КНР потребує системного підходу з розрахунком інтегрального індексу зовнішньоторговельної безпеки.

Згідно з Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України «Про затвердження методики розрахунку рівня економічної безпеки України» (далі – Методика) інтегральний індекс зовнішньоекономічної безпеки країни включає низку макроекономічних, торговельних показників та індикаторів [4]. Одним з недоліків Методики є використання виключно кількісних характеристик без урахування якісних параметрів зовнішньої торгівлі [5, с. 24]. Враховуючи цю тезу, для оцінювання рівня зовнішньоторговельної безпеки модифікуємо сукупність запропонованих Міністерством індикаторів, доповнюючи та акцентуючи увагу на використанні таких, як коефіцієнт покриття експортом імпорту; частка країни-партнера у зовнішньоторговельному обігу; частка високотехнологічної продукції в загальному експорті (імпорті) регіону; частка сировинного та низького ступенів переробки експорту в загальному обсязі товарного експорту; імпорт енергетичних ресурсів з однієї країни.

Для визначення ефективності та безпеки зовнішньоторговельних стосунків регіону з окремим торговельним партнером (у нашому прикладі з КНР) доцільно також включити до інтегрального індексу показники, що відображають рівень торговельних зв'язків виключно з цим партнером, а саме індекс комплементарності зовнішньої торгівлі, зворотній індекс комплементарності та індекс подібності експорту [6, с. 73–74]. Граничні значення вибраних показників та їх ваговий коефіцієнт під час розрахунку інтегрального індексу визначено автором з урахуванням рекомендацій Міністерства економіки [4], досвіду попередніх досліджень [5, с. 25], на основі експертної оцінки та з урахуванням середніх значень цих показників, визначених на основі власних розрахунків (табл. 1).

Значення індикаторів розраховуються на підставі даних міжнародних організацій, державних та регіональних управлінь статистики про зовнішньоекономічну та інноваційну діяльність після їх нормування, тобто конвертації до масштабу вимірювань, за якого «найкращому» значенню індикатора відповідає 1, «найгіршому» – 0 [1; 2].

Для забезпечення однакової інформаційної спрямованості показники поділені на стимулятори та дестимулятори. Нормовані значення показників-стимуляторів розраховуються як відношення статистичного значення індикатора до граничного [5, с. 25].

$$Z_i = \frac{x_i}{x_{\text{опт}}}, \quad (1)$$

де x_i – значення індикатора, розраховане за даними регіональної статистики;

$x_{\text{опт}}$ – граничне значення індикатора.

Для показників-дестимуляторів застосоване зворотнє співвідношення, а саме граничне значення індикатора поділене на статистичне значення показника. В обох випадках нормований показник приймаємо рівним одиниці, якщо статистичне значення індикатора дорівнює оптимальному.

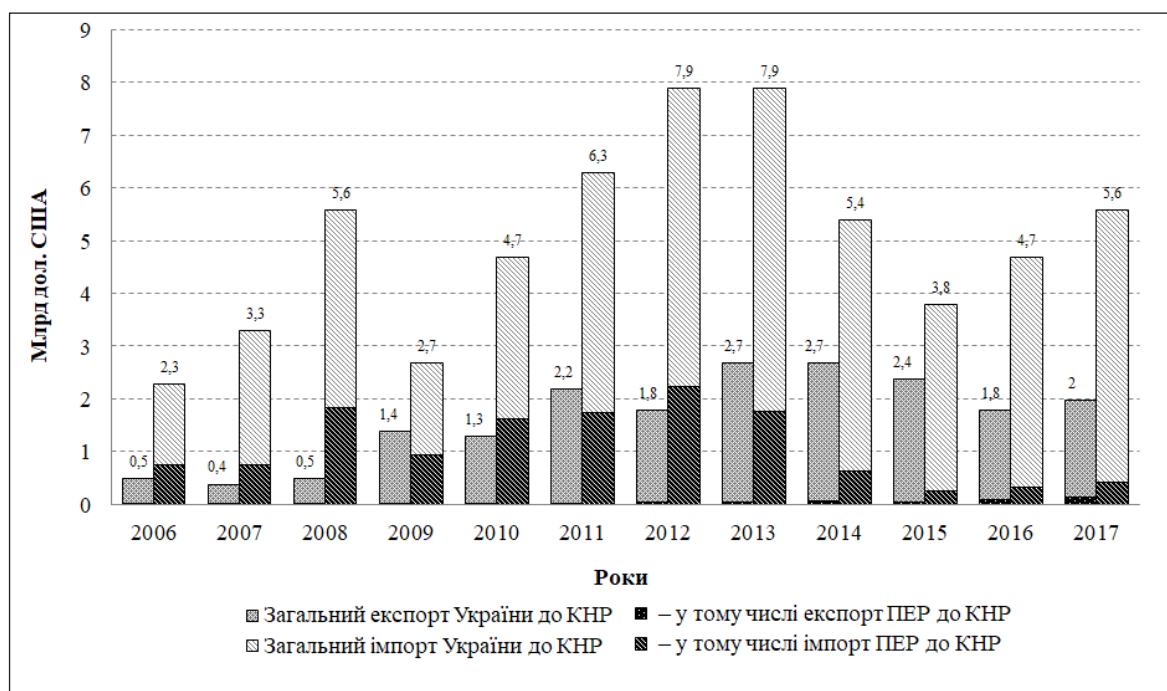

Рис. 1. Динаміка обсягів зовнішньої торгівлі між Україною та КНР, включаючи торгівлю між областями ПЕР та КНР, 2006–2017 рр.

Примітка: без урахування АР Крим та м. Севастополь у 2014–2017 рр.

Джерело: складено за джерелами [1; 2]

Таблиця 1

Системні характеристики зовнішньоторговельної безпеки регіону під час двосторонньої торгівлі

№	Назва індикатора	Характер впливу на рівень безпеки	Граничне значення, $X_{\text{опт}}$	Ваговий коефіцієнт, a_i
1	Коефіцієнт покриття експортом імпорту, разів	стимулятор	не менше 1	0,129
2	Частка високотехнологічної продукції в експорті товарів, %	стимулятор	не менше 15%	0,148
3	Частка високотехнологічної продукції в імпорті товарів, %	дестимулятор	не більше 20%	0,169
4	Питома вага продукції сировинного та низького ступенів переробки в загальному обсязі експорту товарів, %	дестимулятор	не більше 20%	0,091
5	Індекс компліментарності експорту, разів	стимулятор	не менше 45	0,136
6	Індекс компліментарності імпорту, разів	дестимулятор	не більше 50	0,168
7	Індекс подібності експорту, разів	дестимулятор	не більше 40	0,159

Джерело: складено за джерелами [1; 2]

Назва індикатору/регіон	Миколаївська область			Одеська область			Херсонська область		
	2006	2012	2017	2006	2012	2017	2006	2012	2017
Рік	2006	2012	2017	2006	2012	2017	2006	2012	2017
Коефіцієнт покриття експортом імпорту, разів	0,53	0,123	1,162	0,006	0,011	0,207	0,021	0,001	0,1
Частка високотехнологічної продукції в експорті товарів, %	46,4	38,7	28,4	33,1	22,5	8,2	24,2	20,6	8
Частка високотехнологічної продукції в імпорті товарів, %	26	39,8	40,7	20,8	29,9	29,1	43,2	44,4	45,8
Питома вага продукції сировинного та низького ступенів переробки в загальному обсязі експорту товарів, %	19,8	13,72	14,53	37,44	39,44	37,24	21	20,98	19,85
Індекс компліментарності експорту, разів	23,09	17,86	11,01	26,38	24,32	14,71	31,37	29,6	19,44
Індекс компліментарності імпорту, разів	42,04	45,91	39,81	55,44	58,06	54,47	52,63	56,67	60,22
Індекс подібності експорту, разів	27,8	19,92	7,6	27,36	21,19	16,75	35,01	31,54	20,34
Інтегральний індекс зовнішньоекономічної безпеки ($I_{ЗЕБезп}$)	0,83	0,72	0,81	0,75	0,69	0,63	0,73	0,71	0,62

Джерело: розраховано за джерелами [1; 2]

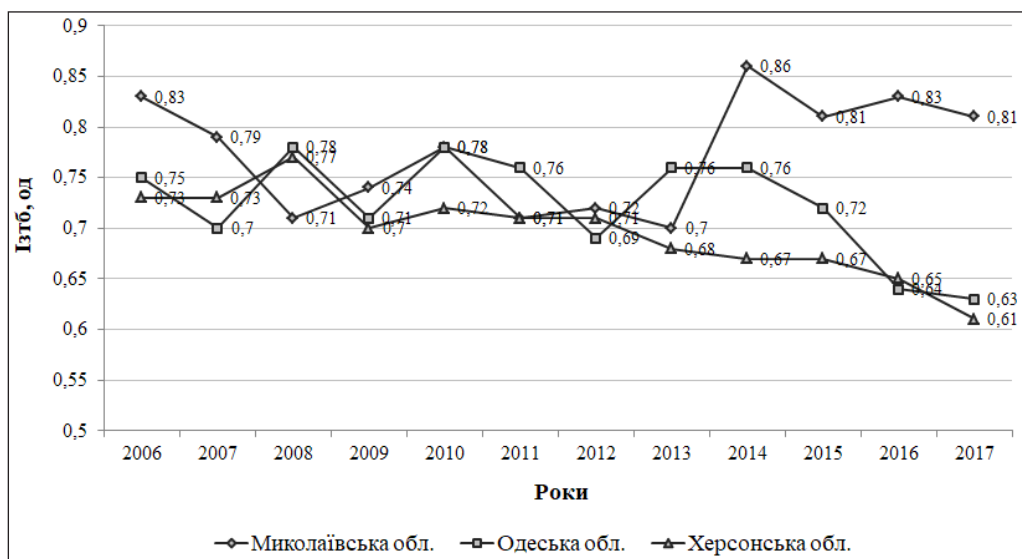

Рис. 2. Динаміка зміни інтегрального індексу зовнішньоторговельної безпеки торгівлі областей Причорноморського економічного району України з КНР, включаючи торгівлю між областями ПЕР та КНР, 2006–2017 рр.

Джерело: складено за джерелами [1; 2]

Інтегральний індекс зовнішньоторговельної безпеки регіону (далі – ІЗТБ) розраховуємо так:

$$I_{ЗТБ} = \sum_{i=1}^b a_i \times z_i, \quad (2)$$

де a_i – вагові коефіцієнти ступеня внеску i -го показника в інтегральний індекс зовнішньоторговельної безпеки регіону;

z_i – нормовані значення вхідних показників x_i [4; 5].

Результати розрахунку інтегрального індексу зовнішньоекономічної безпеки областей Причор-

номорського економічного району України з урахуванням рівня торговельних зав'язків з конкретним партнером на прикладі КНР за 2006–2017 рр. представлені в табл. 2, динаміка зміни індексу наведена на рис. 2.

Показники інтегрального індексу зовнішньоторговельної безпеки приморських регіонів України з КНР свідчать про те, що існують значні розбіжності рівня безпеки між окремими областями. Так, найвищий рівень безпеки станом на 2017 р. спосте-

рігається у Миколаївській області (0,81), найнижчій – у Херсонській (0,62). Різке коливання індексу в усіх трьох наведених областях та загальна тенденція до його зниження свідчать про наявність істотних загроз економічній безпеці, що виникають під час торгівлі з КНР. Всі три регіони мають досить високу питому вагу експорту сировинної продукції та низький індекс компліментарності торгівлі з Китаєм.

Найбільш проблемними показниками, спільними для областей ПЕР, є низькі значення показника покриття експортом імпорту, надмірно висока частка високотехнологічної продукції в імпорті регіонів, недостатній рівень компліментарності вітчизняного експорту до КНР. Серед позитивних тенденцій слід виділити низький рівень подібності експорту, що свідчить про те, що ці країни відходять від прямої конкуренції на зовнішніх ринках, а їх експортні портфелі стають все менш подібними.

Висновки з проведеного дослідження. Аналіз зовнішньої торгівлі областей Причорноморського економічного району України та КНР доводить необхідність модернізації наявних форм інтеррегіонального співробітництва з метою протидії загрозам економічній безпеці. Поглиблення кризового стану зовнішньоекономічної безпеки в окремих регіонах зумовлене зростанням технологічної залежності і погіршенням структури експорту внаслідок збільшення питомої ваги сировинних товарів та товарів з низьким ступенем обробки; зменшення частки високотехнологічної продукції; низьким рівнем компліментарності експорту.

У цих умовах органам державного управління доцільно переглянути як наявні форми та пріоритети співпраці з КНР, так і власні концепції регіонального розвитку. Потребують подальшого вивчення стан зовнішньої торгівлі та рівень безпеки приморських регіонів Китаю, зіставлення визначених показників з українськими. Також викликають інтерес заходи держав з приморськими регіонами щодо підвищення їх зовнішньоторговельної безпеки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Офіційний сайт "International trade center". URL: <http://www.trademap.org>.
3. Ли Г. Стратегия «нитки жемчуга» в контексте морской политики КНР. Вестн. Моск. ун-та. Сер. 25: Междунар. отношения и мировая политика. 2011. № 4. С. 162–174.
4. Про затвердження методики розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29 жовтня 2013 р. № 1277. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=MetodichniRekomendatsii>.
5. Бабець І. Оцінка рівня зовнішньоекономічної безпеки регіонів України. Економіка та держава. 2011. № 4. С. 24–26.
6. Mikic M., Gilbert J. Trade Statistics In Policymaking - A Handbook Of Commonly Used Trade Indices And Indicators. Studies in trade and investment, United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific (ESCAP). 2007. URL: http://artnet.unescap.org/artnet_app/Handbook2.pdf.